

PRACE NAUKOWE
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
RESEARCH PAPERS
of Wrocław University of Economics

251

Rachunkowość a controlling

Redaktorzy naukowi
Edward Nowak
Maria Nieplowicz

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2012

Recenzenci: Halina Buk, Beata Filipiak, Wiktor Gabrusewicz, Waldemar Gos,
Maria Hass-Symotiuk, Józef Pfaff, Marzena Remlein, Wiesław Szczęsny

Redaktorzy Wydawnictwa: Elżbieta Kozuchowska, Barbara Majewska

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: Barbara Cibis

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl>
oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawnictwa

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2012

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-241-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Aleksandra Banaszekiewicz, Ewa Makowska , Koncepcja <i>lean management</i> w obszarze produkcji, rachunkowości i administracji	13
Piotr Bednarek , Zastosowanie instrumentów rachunkowości zarządczej w samorządach lokalnych.....	25
Renata Biadacz , Teoretyczne i praktyczne aspekty kosztów pracy pracowników oddelegowanych za granicę	39
Agnieszka Bieńkowska, Zygmunt Kral, Anna Zabłocka-Kluczka , Systemy pomiaru dokonań w controllingu strategicznym.....	56
Dorota Burzyńska , Kontrola zarządcza a identyfikacja ryzyka w jednostkach samorządu terytorialnego	70
Andrzej Bytniewski , Robotyzacja systemu rachunkowości jako sposób wspomagania rachunkowości zarządczej i controllingu.....	81
Jolanta Chluska , Wynik finansowy samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej w świetle nowych uregulowań prawnych.....	96
Anna Chojnacka-Komorowska , Zastosowanie wskaźników statystycznych w controllingu.....	105
Marlena Ciechan-Kujawa , Zarządzanie procesami zewnętrznymi – wybrane aspekty prawne i zarządcze	116
Marcin Czycherski , Wpływ zjawiska różnic kulturowych na funkcjonowanie controllingu finansowego w spółkach zależnych.....	131
Joanna Dyczkowska, Tomasz Dyczkowski , Procesy planowania operacyjnego a systemy wynagradzania w polskich przedsiębiorstwach.....	140
Tomasz Dyczkowski , Budżetowanie w organizacjach pozarządowych. Wybrane zagadnienia realizacyjne	154
Krzysztof Gawron , Użyteczność sprawozdania finansowego na dzień poprzedzający ogłoszenie upadłości przedsiębiorstwa.	170
Anna Glińska , Zastosowanie programowania liniowego w wyznaczaniu struktury zatrudnienia w zakładach pracy chronionej.....	183
Katarzyna Goldmann , Wpływ cyklu życia produktu na kształtowanie polityki amortyzacyjnej przedsiębiorstwa.....	197
Angelika Kaczmarczyk , Koszt historyczny a użyteczność informacji sprawozdawczej.....	210
Anetta Kadej , Możliwości wykorzystania opinii i dokumentacji z badania sprawozdania finansowego jako dowodu w postępowaniu podatkowym..	219
Anna Kasperowicz , Odpowiedzialność w zawodzie księgowego	231

Marta Kawa , O przyczynach ograniczających efekty outsourcingu funkcji i zadań działu finansowo-księgowego.....	245
Agnieszka Kister , Rezerwy jako obszar rachunkowości szpitala.....	259
Marcin Klinowski , Kryteria wyboru portfela projektów – wybrane zagadnienie.....	275
Joanna Koczar , Koszt wytworzenia a spłot polityki rachunkowości i polityki podatkowej w Federacji Rosyjskiej – wybrane problemy	285
Tomasz Kondraszuk , Rachunek kosztów w rolnictwie na tle ogólnej teorii ekonomiki przedsiębiorstw ze szczególnym uwzględnieniem kosztów bezpośrednich i zmiennych	294
Katarzyna Kostyk-Siekierska, Krzysztof Siekierski , Ocena projektów inwestycyjnych metodą DCF – wybrane problemy.....	305
Robert Kowalak , Systemy wczesnego ostrzegania jako element controllingu przedsiębiorstwa	318
Adam Lulek , Użyteczność rachunku zysków i strat w zastosowaniu narzędzi rachunkowości zarządczej.....	329
Teresa Maszczak , Organizacja rachunkowości w procesie zarządzania jednostką gospodarczą.....	339
Edward Nowak , Zarządcze aspekty sprawozdawczości finansowej według segmentów działalności.....	350
Marta Nowak , Postrzeganie pracy w różnych sferach związanych z rachunkowością przez studentów studiów ekonomicznych. Analiza wyników badań empirycznych.....	360
Piotr Oleksyk , Determinanty efektywności zobowiązań jednostek sektora finansów publicznych.....	373
Ryszard Orliński , Budżetowanie przyrostowe jako metoda poprawy kondycji finansowej szpitali	382
Katarzyna Piotrowska , Ujawnianie kosztów utraty wartości zakończonych prac rozwojowych.....	397
Krzysztof Prymon , Możliwości wprowadzenia modelu wartości godziwej w rolnictwie	407
Małgorzata Rówińska , Modele wyceny bilansowej aktywów jednostki gospodarczej – zakres stosowania, skutki sprawozdawcze.....	418
Bożena Rudnicka , Ocena zmian w ewidencji oraz prezentacji przychodów i kosztów jednostek budżetowych	429
Karol Schneider , Zasady rachunkowości MTM (Mark-to-Market Value Adjustments).....	443
Michał Soliwoda , Przydatność decyzyjno-informacyjna systemu ewidencyjno-analitycznego dotyczącego środków trwałych w spółdzielniach mleczarskich	451
Olga Szolno , Controlling i inne narzędzia zarządzania stosowane w wybranej jednostce samorządu terytorialnego w województwie lubelskim.....	461

Katarzyna Szymczyk-Madej, Jan Madej , Cechy systemu informatycznego rachunkowości	476
Agnieszka Tubis , Controlling logistyczny w przedsiębiorstwach przewozów pasażerskich grupy PKS	488
Agnieszka Walas , Niezakończone umowy długoterminowe a zamknięcie roku obrotowego	498
Iwona Wasiak, Grażyna Karmowska , Funkcje rachunkowości zarządczej i controllingu w procesie zarządzania firmą	510
Lilianna Ważna , Teoretyczne i praktyczne aspekty wykorzystania wybranych instrumentów controllingu	526
Beata Zaleska , Wycena świadczeń zdrowotnych szpitala – problemy, bariery	538

Summaries

Aleksandra Banaszekiewicz, Ewa Makowska , The idea of Lean Management in production, accounting and administration fields	24
Piotr Bednarek , Application of management accounting techniques in local governments	38
Renata Biadacz , Theoretical and practical aspects of the labor costs of employees transferred to work abroad	55
Agnieszka Bieńkowska, Zygmunt Kral, Anna Zabłocka-Kluczka , Performance measurement systems in strategic controlling	69
Dorota Burzyńska , Managerial control and risk identification in local government units	80
Andrzej Bytniewski , Robotization of the accounting system as a way to support the management accounting and controlling	95
Jolanta Chluska , Financial result of independent public health care units in the view of new legal regulations	104
Anna Chojnacka-Komorowska , Use of statistical indicators in controlling	115
Marlena Ciechan-Kujawa , Outsourcing process management – selected legal and management aspects	130
Marcin Czycherski , The impact of cultural differences on the functioning of the financial controlling in subsidiaries	139
Joanna Dyczkowska, Tomasz Dyczkowski , Operational planning and remuneration systems in Polish enterprises	153
Tomasz Dyczkowski , Budgeting in non-governmental organisations. Selected application problems	169
Krzysztof Gawron , The utility of financial statement on the day preceding the announcement of bankruptcy	182
Anna Glińska , Application of linear programming in determining the structure of employment in sheltered workshops	196

Katarzyna Goldmann , Influence of product life cycle on policy-making companies depreciation	209
Angelika Kaczmarczyk , Historic cost and usefulness of economic information	218
Anetta Kadej , Possibilities of using financial statements documentation and opinions as tax investigation evidence	230
Anna Kasperowicz , Responsibility in the profession of accountant	244
Marta Kawa , About the reasons limiting the effects of finance and accounting outsourcing	258
Agnieszka Kister , Reserves as the area of hospital accounting	274
Marcin Klinowski , Criteria for the selection of the projects portfolio – selected issues	284
Joanna Koczar , Production cost and interrelation between the accounting policy and tax policy in the Russian Federation – selected issues	293
Tomasz Kondraszuk , Cost accounting in agriculture in comparison with the general theory of company economics with the emphasis on direct and variable costs.	304
Katarzyna Kostyk-Siekierska, Krzysztof Siekierski , Evaluation of investment projects by DCF method – selected problems	317
Robert Kowalak , Early warning systems in controlling of enterprise	328
Adam Lulek , Income statement as a financial statement for the need of management based on elected management accountancy tools	338
Teresa Maszczak , Accounting organization in the management of economic entity	349
Edward Nowak , Managing aspects of financial reporting by operating segments	359
Marta Nowak , Perception of work in various spheres connected with accounting by students of economic studies. Analyses of empirical studies	372
Piotr Oleksyk , Determinants of efficiency of financial liabilities in local government entity	381
Ryszard Orliński , Incremental budgeting as a method of improvement of hospitals financial situation	396
Katarzyna Piotrowska , Disclosure of impairment losses of completed development works	406
Krzysztof Prymon , Possibility to implement fair value model in agriculture	417
Małgorzata Rówińska , Models of balance-sheet valuation of an economic entity's assets – scope of applications, reporting implications	428
Bożena Rudnicka , Assessment of changes in the recording and presentation of revenues and costs in budget entities	442
Karol Schneider , Accounting MTM in bank	450

Michał Soliwoda , Decision-making and information usefulness of a recording and analytical system concerning tangible fixed assets in dairy cooperatives	460
Olga Szolno , Controlling and other management tools used in a chosen self-government of local government in Lublin Voivodeship	475
Katarzyna Szymczyk-Madej, Jan Madej , Features of accounting information system	487
Agnieszka Tubis , Logistic controlling in passenger transport companies of PKS coach group	497
Agnieszka Walas , Not-ended long term projects and the closure of financial year	509
Iwona Wasiak, Grażyna Karmowska , Managerial accounting and controlling functions in business management.....	525
Lilianna Ważna , Theoretical and practical aspects of using of selected controlling instruments.....	537
Beata Zaleska , Evaluation of hospital health care services – problems and barriers	545

Małgorzata Rówińska

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

MODELE WYCENY BILANSOWEJ AKTYWÓW JEDNOSTKI GOSPODARCZEJ – ZAKRES STOSOWANIA, SKUTKI SPRAWOZDAWCZE

Streszczenie: Wycena bilansowa, czyli proces zmierzający do ustalenia kwot pieniężnych, w jakich składniki aktywów zostaną zaprezentowane w bilansie, jest istotnym obszarem rachunkowości, rzutującym na obraz sytuacji majątkowo-finansowej. Prawo bilansowe wykształciło modele wyceny, których odpowiedni dobór i wykorzystanie powinno prowadzić do rzetelnego i prawdziwego przedstawienia informacji o stanie majątku jednostki gospodarczej. W odniesieniu do niektórych grup aktywów wskazany jest jeden właściwy model wyceny, dla niektórych – prawo bilansowe dopuszcza dwa modele wyceny, a o ich wyborze decyduje sama jednostka gospodarcza.

Słowa kluczowe: koszt historyczny, wartość godziwa, wycena.

1. Wstęp

Obowiązujące regulacje rachunkowości, podając zasady prowadzenia rachunkowości przez jednostki gospodarcze, wskazują na konieczność dostarczania odbiorcom jasnych i rzetelnych informacji. W tworzeniu informacji szczególną rolę odgrywa wycena, czyli określenie wartości składników majątku. Celem artykułu jest wskazanie zakresu stosowania poszczególnych modeli wyceny bilansowej w myśl regulacji Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (MSR), Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) oraz wskazanie skutków sprawozdawczych stosowanych modeli wyceny. Zważywszy, że skutki wyceny bilansowej odzwierciedlane są albo bezpośrednio w rachunku zysków i strat, albo w bilansie jako element kapitału rezerwowego, w artykule zaznaczono wpływ doboru modelu wyceny na kształtowanie wyniku finansowego jednostki gospodarczej.

2. Kategorie wyceny bilansowej

Zgodnie z regulacjami prawa bilansowego wycena aktywów odbywa się w oparciu o cztery podstawowe kategorie [MSSF, Założenia koncepcyjne, par. 4.55]:

- koszt historyczny,
- aktualną cenę nabycia,
- wartość możliwą do uzyskania (realizacji),
- wartość bieżącą.

Pierwsza z wymienionych kategorii charakteryzuje wycenę w oparciu o tzw. koszt początkowy, czyli cenę nabycia lub koszt wytworzenia danego składnika, które stały się podstawą jego pierwotnej wyceny. Koszt historyczny wyraża cenę wymiany, jaka miała miejsce w momencie pozyskania danego składnika aktywów czy zobowiązań. Zasada kosztu historycznego odzwierciedla w pełni istotę zasady *true and fair view*.

Aktualna cena nabycia definiowana jest jako cena bieżąca czy koszt bieżący. W tym przypadku w wycenie wykorzystuje się informacje o cenie hipotetycznego pozyskania czy nabycia danego składnika.

Zbliżone podejście do powyższego przedstawia wycena w wartości możliwej do uzyskania. Przy czym – w odróżnieniu od aktualnej ceny nabycia – podstawą wyceny jest wartość wyrażona w prawdopodobnej (możliwej do uzyskania) cenie sprzedaży.

Ostatnia z wymienionych kategorii wyceny wykorzystuje wartość bieżącą, zwaną także zaktualizowaną wartością netto, czyli zdyskontowaną bieżącą wartością przyszłych przepływów pieniężnych netto. W odniesieniu do aktywów przepływy te – według przewidywań – wypracowuje dany składnik w toku działalności gospodarczej. W przypadku zobowiązań przepływy pieniężne (wyływy) według przewidywań będą wymagane do uregulowania zobowiązań w normalnym toku działalności. Konieczność dyskontowania kwoty aktywów i zobowiązań odróżnia tę zasadę od wcześniej charakteryzowanych; wycena aktywów i zobowiązań wymaga uwzględniania zmiany wartości pieniądza w czasie. Z istoty zasady wartości bieżącej wynika kategoria wyceny stosowana współcześnie w rachunkowości, a mianowicie zamortyzowany koszt.

Biorąc pod uwagę powyższe kategorie wyceny, w rachunkowości ukształtowały się dwie podstawowe grupy modeli wyceny składników aktywów [Jaruga i in. 2006, s. 106–110], tj.:

- modele kosztu historycznego,
- modele wartości godziwej.

3. Modele kosztu historycznego

W modelach wykorzystujących koszt historyczny podstawową kategorią wyceny jest cena nabycia lub koszt wytworzenia. Są to kategorie, na podstawie których następuje zarówno początkowe ujęcie aktywów w księgach rachunkowych, jak i ich bilansowa wycena.

W ramach tego typu modeli wyróżnić można dwie ich odmiany, a mianowicie modele wykorzystujące:

- nieamortyzowany koszt historyczny,
- amortyzowany koszt historyczny.

W pierwszym z wymienionych ustalona wartość początkowa aktywów (stanowią głównie cena nabycia) na dzień bilansowy nie ulega zmianie, tj. nie podlega odpisom z tytułu amortyzacji.

Model amortyzowanego kosztu historycznego uwzględnia konieczność dokonywania korekty wartości początkowej o odpisy amortyzacyjne. Dokonane zmniejszenia wartości początkowej stanowią koszt okresu, za jaki zostały naliczone.

Pewnego rodzaju modyfikacją modelu amortyzowanego kosztu jest model wykorzystujący jako kategorię wyceny skorygowaną cenę nabycia. Obliczany jest on metodą efektywnej stopy procentowej, tj. stopą, która dyskontuje do bieżącej wartości przyszłe przepływy pieniężne oczekiwane w okresie do terminu wymagalności, a w przypadku aktywów o zmiennej stopie procentowej – do terminu następnego oszacowania poziomu odniesienia przez rynek. Z definicji przedstawionej w regulacjach rachunkowości wynika, że skorygowana cena nabycia obejmuje następujące elementy [MSR 39 Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena, par. 9]:

1. cenę nabycia, czyli wartość początkową, w jakiej składnik aktywów i zobowiązań finansowych został po raz pierwszy wprowadzony do ewidencji księgowej,
2. kwotę spłaconej wartości nominalnej, pomniejszającej wartość początkową,
3. skumulowaną kwotę zdyskontowanej różnicy między wartością początkową wycenianego składnika i jego wartością w terminie wymagalności,
4. odpisy z tytułu aktualizacji wartości.

Charakteryzowana wartość wyraża więc bieżącą wartość kwoty możliwej do uzyskania w przyszłości, zdyskontowaną za pomocą bieżącej stopy procentowej.

Ponadto w odniesieniu do obydwu odmian modelu kosztu historycznego (nieamortyzowanego i amortyzowanego kosztu) prawo bilansowe wskazuje na obowiązek uwzględniania w wycenie bilansowej korekt wartości początkowej z tytułu tzw. trwałej utraty wartości. Oczywiście taki odpis może zostać odnotowany, jeżeli wystąpią przyczyny wskazujące na zaistniałą utratę.

Regulacje rachunkowości w zakresie utraty wartości aktywów z innych przyczyn aniżeli ich amortyzacja wynikają w szczególności z MSR 36 Utrata wartości aktywów. W przypadku kiedy – według przewidywań – składnik aktywów nie przyniesie w przyszłości w znaczącej części lub w całości przewidywanych korzyści ekonomicznych netto, odpowiadających przynajmniej jego wartości wynikającej z ksiąg rachunkowych, na moment wyceny bilansowej należy dokonać odpisu z tytułu utraty wartości.

Na każdy dzień bilansowy jednostka gospodarcza powinna dokonywać sprawdzenia i oceny, czy nastąpiła utrata wartości składników aktywów. W przypadku stwierdzenia przez jednostkę wystąpienia jednej bądź kilku okoliczności, jednostka zobowiązana jest do przeprowadzenia procedur, których efektem może być dokonany odpis z tytułu utraty wartości.

Dokonany odpis aktualizujący (z tytułu utraty wartości) obok zmniejszenia wartości aktywów powoduje powstanie kosztu okresu¹. Prawo bilansowe dopuszcza możliwość przywrócenia wartości odpisanej w związku z trwałą utratą, o ile „odnotowano” ustanie przyczyny dokonanego odpisu. Przywrócenie całości bądź części wartości aktywów powoduje powstanie przychodów.

Podsumowując, istotą metod kosztu historycznego jest wykazywanie pozycji bilansowych w pierwotnej, czyli historycznej wartości. Dopuszczone są korekty wartości wynikające z odpisów amortyzacyjnych aktywów trwałych oraz z tytułu trwałej utraty wartości. Obydwa rodzaje odpisów traktowane są jako koszt jednostki gospodarczej, a zatem dokonane korekty wartości generalnie będą kształtowały wynik finansowy jednostki gospodarczej².

4. Zakres zastosowania modeli kosztu historycznego

Zgodnie z regulacjami rachunkowości model kosztu historycznego ma zastosowanie w odniesieniu do operacyjnych aktywów trwałych, tj. wartości niematerialnych i prawnych, rzeczowych aktywów trwałych. W przypadku tych grup aktywów model kosztu historycznego uwzględnia konieczność dokonywania odpisów amortyzacyjnych (z wyjątkiem składników, które nie podlegają odpisom zużycia, co wynika z istoty tych składników). Odpisy amortyzacyjne stanowią koszt, należący do segmentu podstawowej działalności operacyjnej. Międzynarodowe regulacje rachunkowości (MSR 16 Rzeczowe aktywa trwałe) w odniesieniu do środków trwałych wskazują na zasadę wyceny według kosztu historycznego, która nie przewiduje aktualizacji [MSR 16, par. 29-31]. Ponadto model kosztu historycznego w zakresie operacyjnych aktywów trwałych uwzględnia także dokonywanie na dzień bilansowy odpisów z tytułu utraty wartości. Jak wskazano wyżej, odpisy te generalnie wpływają na wynik finansowy jednostki gospodarczej.

Model kosztu historycznego w zakresie operacyjnych aktywów trwałych wskazywany jest jako jeden z modeli możliwych do zastosowania. Regulacje rachunkowości przewidują w tym względzie także zastosowanie modelu wartości godziwej (modelu wartości przeszacowanej).

Model kosztu historycznego wskazany dla wartości niematerialnych i prawnych oraz środków trwałych może być również podstawą wyceny bilansowej inwestycji niefinansowych. Obowiązek uwzględnienia przepisów MSR 16 Rzeczowe aktywa trwałe, a więc właściwych dla środków trwałych, przy wycenie bilansowej nieruchomości inwestycyjnych wynika z par. 56 MSR 40 Nieruchomości inwestycyjne.

¹ Odstępstwem od tej reguły jest np. odpis z tytułu trwałej utraty wartości środków trwałych, dla których uprzednio został utworzony kapitał z aktualizacji wyceny.

² Dokonane korekty wartości nie będą kształtowały wyniku finansowego, jeśli dotyczą odpisów utraty wartości dokonywanej poprzez kapitał z aktualizacji wyceny oraz odpisów amortyzacyjnych aktywowanych w niesprzedanych produktach czy środkach trwałych w budowie.

Jest to model, który należy traktować jako podstawowy wskazany w MSR 40, ale – podobnie jak w przypadku środków trwałych – nie jedyny. Korekty wartości obejmują zatem odpisy amortyzacyjne oraz odpisy z tytułu utraty wartości, wpływające bezpośrednio na wynik finansowy.

Nieco inaczej prawo bilansowe normuje kwestie wyceny bilansowej inwestycji finansowych. Za regulacjami MSR 39 Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena, należy wskazać, że podstawowym modelem wyceny aktywów finansowych, choć nie jedynym, jest model wartości godziwej. Przyjęty model wyceny zależy od zakwalifikowania składnika aktywów finansowych do odpowiedniej kategorii (jednej z czterech).

Model kosztu historycznego obowiązuje dla aktywów finansowych o charakterze dłużnym, czyli pożyczek, obligacji itp. W omawianym modelu wskazaną przez MSR 39 kategorią wyceny aktywów finansowych jest zamortyzowany koszt, uwzględniający efektywną stopę procentową. Zamortyzowany koszt wskazany jest jako kategoria wyceny aktywów zakwalifikowanych do następujących kategorii:

- udzielone pożyczki i należności oraz
- aktywa utrzymywane do terminu wymagalności.

Korekty wartości w dniu bilansowym w tym wypadku wynikają z doliczanych na dzień bilansowy odsetek czy też – w sporadycznych przypadkach – z dokonanego odpisu utraty wartości. Wszelkie korekty kształtują wynik finansowy jednostki.

Model kosztu historycznego wykorzystujący zamortyzowany koszt jest modelem właściwym także do wyceny wszelkich należności, kategorii podobnej, jeśli chodzi o istotę, do np. udzielonych pożyczek.

Wskazane powyżej grupy aktywów podlegają wycenie na podstawie modelu kosztu historycznego. Należy podkreślić, że model ten nie stanowi jedynej możliwości wyceny. W niemal każdym przypadku jednostka gospodarcza może wybrać i zastosować inny model, tj. model wartości godziwej.

5. Modele wartości godziwej

W odróżnieniu od modeli kosztu historycznego modele wartości godziwej przewidują aktualizację składnika aktywów niemal na każdy dzień bilansowy, doprowadzając ich wartość do poziomu wyznaczonej na dzień bilansowy wartości godziwej.

Według MSSF wartość godziwa oznacza kwotę, za jaką na warunkach rynkowych składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie zaspokojone, pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi stronami transakcji³. Wskazana definicja, występująca w tekście niektórych standardów, od 2012 roku została zmieniona poprzez IFRS 13 *Fair Value Measurement*. Formalnie IFRS będzie obowiązywał od stycznia 2013 roku. Zgodnie IFRS 13 wartość godziwą defi-

³ Taką definicję wartości godziwej wskazuje MSSF 1, MSR 2, MSR 16, MSR 38, MSR 40. Bardzo zbliżoną definicję wartości godziwej podaje MSR 39.

niuje się jako cenę, którą można by otrzymać przy sprzedaży składnika aktywów lub zapłacić za transfer składnika zobowiązań w uporządkowanej transakcji pomiędzy uczestnikami rynku na dzień wyceny [IFRS 13, par. 9]. Ponadto wskazuje się, że uczestnicy rynku mają być niezależni, kompetentni, zdolni do przeprowadzenia transakcji, wyrażający wolę, a nie przymus zawarcia transakcji [IFRS 13, Appendix A]. Hipotetyczna transakcja ma mieć miejsce na głównym albo najbardziej rozwiniętym rynku [IFRS 13, par. 16]. Wartość godziwa składnika zobowiązań powinna uwzględniać ryzyko, że jednostka nie wywiąże się z zobowiązania. Obejmuje to ryzyko kredytowe i inne czynniki, które mogą wpływać na wiarygodność wywiązania się z obligacji [IFRS 13, par. 42]. Charakterystyczną cechą wyceny według wartości godziwej (według IFRS 13) ma być uwzględnienie obiektywnych warunków, które uczestnicy transakcji (uczestnicy rynku) braliby pod uwagę, zawierając transakcję. Wycena w wartości godziwej powinna uwzględniać rynkowy punkt widzenia co do cech wycenianego składnika aktywów i zobowiązań, a nie punkt widzenia jednostki, który różniłby się od oczekiwań rynku [Stojilković 2011]. Ponadto wartość godziwa powinna odzwierciedlać transakcję na najbardziej korzystnym rynku, czyli transakcję, która maksymalizowałaby kwotę otrzymaną z tytułu sprzedaży składnika aktywów bądź minimalizowałaby kwotę do uregulowania w przypadku pasywów. Jak podkreślają R. Marsh i A. Vieyra [2009], wycena aktywów do wartości godziwej powinna odzwierciedlać jego najwyższe i najlepsze zastosowanie, czyli takie zastosowanie przez uczestników, przy którym wartość tego składnika jest potencjalnie najwyższa.

Nowy IFRS zmienia definicję wartości godziwej, wskazując jej cechy, a przede wszystkim cechy transakcji, która ma być jej źródłem. Cechy te często są zbliżone do wynikających z obecnych regulacji. Intencją IFRS 13 nie jest wprowadzenie nowych wymogów stosowania wartości godziwej w wycenie, a raczej poprawa spójności wyceny w wartości godziwej w celu uproszczenia MSSF oraz poprawy jakości i spójności informacji wyrażonej w tejże wartości [Woodward 2009].

Ze względu na sposób odnoszenia skutków wyceny dokonanej na podstawie modeli wartości godziwej wyodrębnić można trzy ich odmiany.

Pierwsza wskazuje na odnoszenie skutków wyceny bilansowej (przeszacowania do wartości godziwej) na wynik finansowy, zaliczając je do przychodów (zwiększenie wartości aktywów) lub kosztów (zmniejszenie wartości aktywów). Model ten ma zastosowanie w szczególności do aktywów finansowych. Każda korekta wartości wpływa na poziom wyniku finansowego. Charakteryzowany model wartości godziwej w największym stopniu umożliwia jednostce gospodarczej kreowanie wyniku finansowego poprzez dokonane odpisy aktualizujące.

Kolejne modele wartości godziwej polegają na odzwierciedleniu skutków przeszacowania nie w wyniku finansowym, tylko w kapitale własnym. Przyrost wartości aktualizowanych aktywów skutkuje utworzeniem kapitału własnego (z aktualizacji wyceny). „Zatrzymanie” bieżących korekt wartości w pasywach bilansu (w kapitale własnym) będzie zasadne w szczególności w odniesieniu do długoterminowych ak-

tywów. Utworzony na skutek korekt wartości kapitał pozostaje w pasywach bilansu tak długo, jak długo w ewidencji pozostaje składnik majątku, dla którego został utworzony. Odnoszenie skutków wyceny w kapitale własnym prowadzi do ujęcia w bilansie kapitału jako wartości dodatniej (w przypadku korekt wartości powyżej ceny nabycia) albo wartości ujemnej (jeżeli korekty wartości oznaczały zmniejszenie wartości poniżej ceny nabycia). Ta odmiana modelu wartości godziwej traktuje korekty wartości do poziomu godziwej jako element kształtujący wyłącznie kapitał własny. W takiej odmianie model wartości godziwej może być stosowany wyłącznie do wyceny aktywów finansowych. Kapitał własny jest rozwiązywany z chwilą wyksięgowania składnika aktywów, którego dotyczy. Rozwiązanie kapitału skutkuje powstaniem kategorii wynikowych. Rozwiązanie dodatniego kapitału dokonane będzie w przychody, a ujemnego kapitału – w koszty. Skutkiem stosowania tego modelu wyceny jest „blokowanie” korekt wartości w kapitale własnym, a nie odnoszenie ich na wynik finansowy. Jednostka gospodarcza, dokonując wyboru modelu wyceny zgodnego z przyjętą polityką bilansową, decyduje więc o sposobie odnoszenia korekt wartości wyceny, a tym samym o ich wpływie lub nie na wynik finansowy okresu sprawozdawczego.

Regulacje rachunkowości wskazują także na inną odmianę modelu wartości godziwej, również wykorzystującą odnoszenie skutków na kapitał własny. W tej wersji skutki wyceny bilansowej wpływają jednak albo na kapitał własny, albo na wynik finansowy, w zależności od charakteru zmiany wartości. Tylko część korekt wartości aktywów, a mianowicie zmiany wartości składnika aktywów powyżej ich ceny nabycia, odnoszona będzie na kapitał, powodując jego utworzenie, zwiększenie lub zmniejszenie. Natomiast zmiany wartości aktywów poniżej ceny nabycia odnoszone będą bezpośrednio w wynik finansowy jako koszty czy też przychody [MSR 16 Rzeczowe aktywa trwałe, par. 39–40]. Przy wykorzystaniu tej odmiany modelu wartości godziwej powstały kapitał własny wykazywać może wyłącznie wartość dodatnią. Podobnie jak wyżej, rozwiązanie kapitału następuje na moment wyksięgowania z ewidencji składnika aktywów, w stosunku do którego kapitał został utworzony.

Pewnego rodzaju odmianą modeli wartości godziwej są tzw. modele mieszane. Ich istota wynika z zasady ostrożnej wyceny (zasady ostrożności). Ustalona na dzień bilansowy wartość godziwa porównywana jest z ceną nabycia lub kosztem wytworzenia. Wycena bilansowa aktywów odbywa się według niższej z dwóch wartości: kosztu historycznego lub wartości godziwej. W modelu tym aktywa nigdy nie zostaną przeszacowane do wartości przewyższającej ich wartość początkową, czyli koszt historyczny. Skutki dokonanej przeszacowania odnoszone są zawsze bezpośrednio w wynik finansowy.

6. Prawne uwarunkowania stosowania modeli wartości godziwej

Model wartości godziwej stosowany jest przede wszystkim do wyceny bilansowej aktywów finansowych. Regulacje rachunkowości (MSSF, MSR) wskazują ten model także w odniesieniu do wartości niematerialnych i prawnych oraz środków trwałych. Dla obydwu tych grup wartość godziwa jest kategorią dopuszczoną w wycenie bilansowej, wskazaną jest koszt historyczny. Wykorzystując model wartości godziwej, jednostka gospodarcza ma obowiązek dokonywania korekt wartości do poziomu wartości godziwej wyznaczonej na dzień bilansowy. W przypadku wartości niematerialnych i prawnych oraz środków trwałych zastosowanie modelu wartości godziwej skutkuje koniecznością dokonywania na dzień bilansowy odpisów aktualizujących, jeżeli tylko wartość godziwa danego składnika różni się istotnie od ich dotychczasowej wartości bilansowej. Korekty wartości zgodnie z MSR 16 Rzeczowe aktywa trwałe odnoszone są w kapitał własny lub wynik finansowy (w zależności od charakteru zmiany). Kapitał własny nie może w tym przypadku wykazywać wartości ujemnej.

Inwestycje to kolejna grupa aktywów, która do wyceny bilansowej wykorzystuje wartość godziwą. Ze względu na rozbieżności w zasadach wyceny bilansowej oddzielnie scharakteryzowane zostaną inwestycje niefinansowe oraz aktywa finansowe.

W ramach inwestycji niefinansowych (nieruchomości inwestycyjnych) MSR 40 Nieruchomości inwestycyjne wskazuje dwa modele wyceny: według kosztu historycznego oraz wartości godziwej. Drugi z wymienionych modeli jest wskazany jako wariant dodatkowy. Model wartości godziwej w odniesieniu do nieruchomości inwestycyjnych zakłada odnoszenie korekt wartości nieruchomości wyłącznie w wynik finansowy. Skutkuje to powstaniem kosztów lub przychodów [MSR 40, par. 35]. MSR 40 nie przewiduje możliwości tworzenia kapitału własnego z tytułu korekt wartości nieruchomości inwestycyjnych.

W przypadku zaś aktywów finansowych, jak wskazano wcześniej, model wartości godziwej jest podstawowym modelem wyceny bilansowej. Generalnie wartość godziwa podana jest jako podstawa wyceny aktywów finansowych zakwalifikowanych do następujących kategorii:

- aktywa finansowe wyceniane w wartości godziwej przez wynik finansowy,
- aktywa finansowe dostępne do sprzedaży.

W przypadku zastosowania modelu wartości godziwej MSR 39 Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena daje jednostce możliwość wyboru sposobu odzwierciedlenia skutków przeszacowania: albo wyłącznie w wyniku finansowym, albo wyłącznie w kapitale własnym. Drugi ze sposobów dopuszcza możliwość wystąpienia ujemnej wartości kapitału. Jest to jedyny przypadek, kiedy MSSF dopuszczają możliwość wystąpienia ujemnego kapitału własnego (w przypadku spadku wartości godziwej poniżej ceny nabycia aktywów finansowych).

Ostatnią grupą aktywów, do wyceny której wykorzystuje się wartość godziwą, są zapasy. Do wyceny zapasów na dzień bilansowy stosuje się model mieszany, wykorzystujący wartość godziwą do porównania z kosztem historycznym. Tym samym uwzględnia się aktualizację do wartości niższej z dwóch: godziwej lub historycznej. W przypadku kiedy wartość netto możliwa do uzyskania (MSR 2 Zapasy) składnika zapasów jest niższa od jego kosztu historycznego, należy dokonać odpisu aktualizującego, obniżającego jego wartość księgową. Odpis aktualizujący stanowi koszt okresu.

Podsumowując zakres stosowania modeli wyceny bilansowej, w tab. 1 przedstawiono grupy aktywów i odpowiadające im (wskazane przez obowiązujące międzynarodowe regulacje rachunkowości) modele wyceny.

Tabela 1. Zakres modeli wyceny bilansowej według MSSF, MSR

Grupa aktywów	Wartości niematerialne i prawne	Środki trwałe	Inwestycje niefinansowe	Aktywa finansowe	Należności	Zapasy
Modele kosztu historycznego						
Nieamortyzowany koszt historyczny	X	X	X			
Amortyzowany koszt historyczny	X	X	X	X	X	
Modele wartości godziwej						
Skutki ujmowane wyłącznie w wyniku finansowym			X	X		
Skutki ujmowane wyłącznie w kapitale własnym				X		
Skutki ujmowane w kapitale własnym i wyniku finansowym (w zależności od charakteru zmian)	X	X				
Model mieszany						X

Źródło: opracowanie własne.

W międzynarodowych regulacjach rachunkowości wiodącym modelem wyceny jest model wartości godziwej. Szeroki zakres jego zastosowania oraz tendencje zmian unormowań prawa międzynarodowego powodują, że model ten zastępuje stopniowo model kosztu historycznego. Cena nabycia wynikająca z faktur czy też koszt wytworzenia ustępują coraz częściej kategorii: wartość godziwa.

Dla danej grupy bilansowej regulacje rachunkowości wskazują często dwa modele wyceny jako odpowiednie. Dokonując wyboru modelu, jednostka gospodarcza uwzględnia sposób odnoszenia skutków wyceny, głównie z punktu widzenia ich wpływu na wynik finansowy. Istnieją modele wyceny, które nie wiążą się z koniecznością korygowania wartości historycznej albo sporadycznie będą ją korygo-

wały poprzez odpisy z tytułu trwałej utraty wartości. Obok nich istnieją modele, przy zastosowaniu których każda bądź niemal każda bieżąca zmiana wartości będzie wpływała na poziom wyniku finansowego netto. W tabeli 2 zestawiono zakres korekt wartości odpowiadający danemu modelowi wyceny oraz wpływ tych korekt na wynik finansowy jednostki.

Tabela 2. Wpływ korekt wartości na wynik finansowy a modele wyceny bilansowej

Model wyceny	Rodzaj korekty wartości	Wpływ bieżących korekt wartości na wynik finansowy (TAK – korekty kształtują wynik finansowy, NIE – korekty wartości nie stanowią kategorii wynikowej)
Model kosztu historycznego		
Nieamortyzowany koszt historyczny	– trwała utrata wartości, – przywrócenie uprzednio odpisanej wartości	TAK (wyjątek: korekta rozliczana z kapitałem z aktualizacji wyceny)
Amortyzowany koszt historyczny	– odpis amortyzacyjny, – trwała utrata wartości, – przywrócenie uprzednio odpisanej wartości	TAK (wyjątek: utrata wartości rozliczana z kapitałem z aktualizacji wyceny, aktywowane odpisy amortyzacyjne)
Model wartości godziwej		
Skutki ujmowane wynikowo	– zmniejszenie wartości księgowej, – zwiększenie wartości księgowej	TAK
Skutki ujmowane w kapitale własnym	– zmniejszenie wartości księgowej, – zwiększenie wartości księgowej	NIE
Skutki ujmowane w kapitale własnym i wyniku finansowym (w zależności od charakteru zmian)	– zmniejszenie wartości księgowej, – zwiększenie wartości księgowej	TAK o ile korekty wartości dotyczą zmiany wartości do poziomu wartości początkowej
Model mieszany	– zmniejszenie wartości początkowej, – zwiększenie wartości księgowej do poziomu wartości początkowej	TAK

Źródło: opracowanie własne.

7. Zakończenie

Zastosowanie i wykorzystanie danego modelu wyceny wiąże się z odpowiednimi konsekwencjami, wpływającymi m.in. na wynik finansowy jednostki. Modele kosztu historycznego zakładają właściwie dwa rodzaje korekty wartości: bieżącą w postaci odpisów amortyzacyjnych oraz sporadycznie występującą – z tytułu trwałej utraty wartości. Z kolei z modelami wykorzystującymi wartość godziwą wiąże się

konieczność okresowego dokonywania korekt wartości, rzutujących często na poziom wyniku finansowego. W artykule przedstawiono skutki sprawozdawcze zastosowania poszczególnych modeli wyceny, wskazując modele wyceny wykorzystywane do wyceny składników poszczególnych grup bilansowych.

Modele oparte na wartości godziwej w coraz szerszym zakresie stają się podstawowymi modelami wyceny bilansowej aktywów. Rozszerzenie stosowania modeli wyceny wykorzystujących wartość godziwą wpływa niewątpliwie na kreowanie własnej polityki bilansowej podmiotu. Z drugiej jednak strony szerokie wykorzystanie wartości godziwej w wycenie bilansowej może doprowadzić do pewnego zniekształcenia informacji sprawozdawczych.

Literatura

- International Financial Reporting Standards (IFRS), IASB 2012.
Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF), SKwP, Warszawa 2011.
Jaruga A.A., Frendzel M., Ignatowski R., Kabalski P., *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej. Kluczowe zagadnienia i rozwiązania praktyczne*, SKwP, Warszawa 2006.
Marsh R., Vieyra A., *Projekt standardu dotyczącego wyceny do wartości godziwej*, Connectthinking no. 75, PricewaterhouseCoopers, 2009.
Stojilković M., *Towards a Criticism of Value Accounting*, „Economics and Organization” 2011, vol. 8, no. 1.
Woodward C., *Fair Value (discussion text)*, PricewaterhouseCoopers, 2009.

MODELS OF BALANCE-SHEET VALUATION OF AN ECONOMIC ENTITY'S ASSETS – SCOPE OF APPLICATIONS, REPORTING IMPLICATIONS

Summary: The balance sheet valuation, i.e. the process aimed at estimating the amounts for assets to be presented in the balance sheet, is an essential accounting area, which casts light on an entity's property and financial situation. The accounting law has developed certain valuation models. The choice of an appropriate model and its application should lead to the accurate disclosure of true information about the economic entity's property. With reference to some groups of assets, one valuation model is recommended, while for other groups of assets two models are permitted under the accounting law and the entity decides which one to apply.

Keywords: historical cost, fair value, valuation.